

Kvarteret Guldsmeden i Arboga

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Arboga stad 34:1
Guldsmeden 7
Arboga stad
Arboga kommun
Västmanland

Ingela Harrysson

Kvarteret Guldsmeden i Arboga

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Arboga stad 34:1
Guldsmeden 7
Arboga stad
Arboga kommun
Västmanland

Ingela Harrysson

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2014

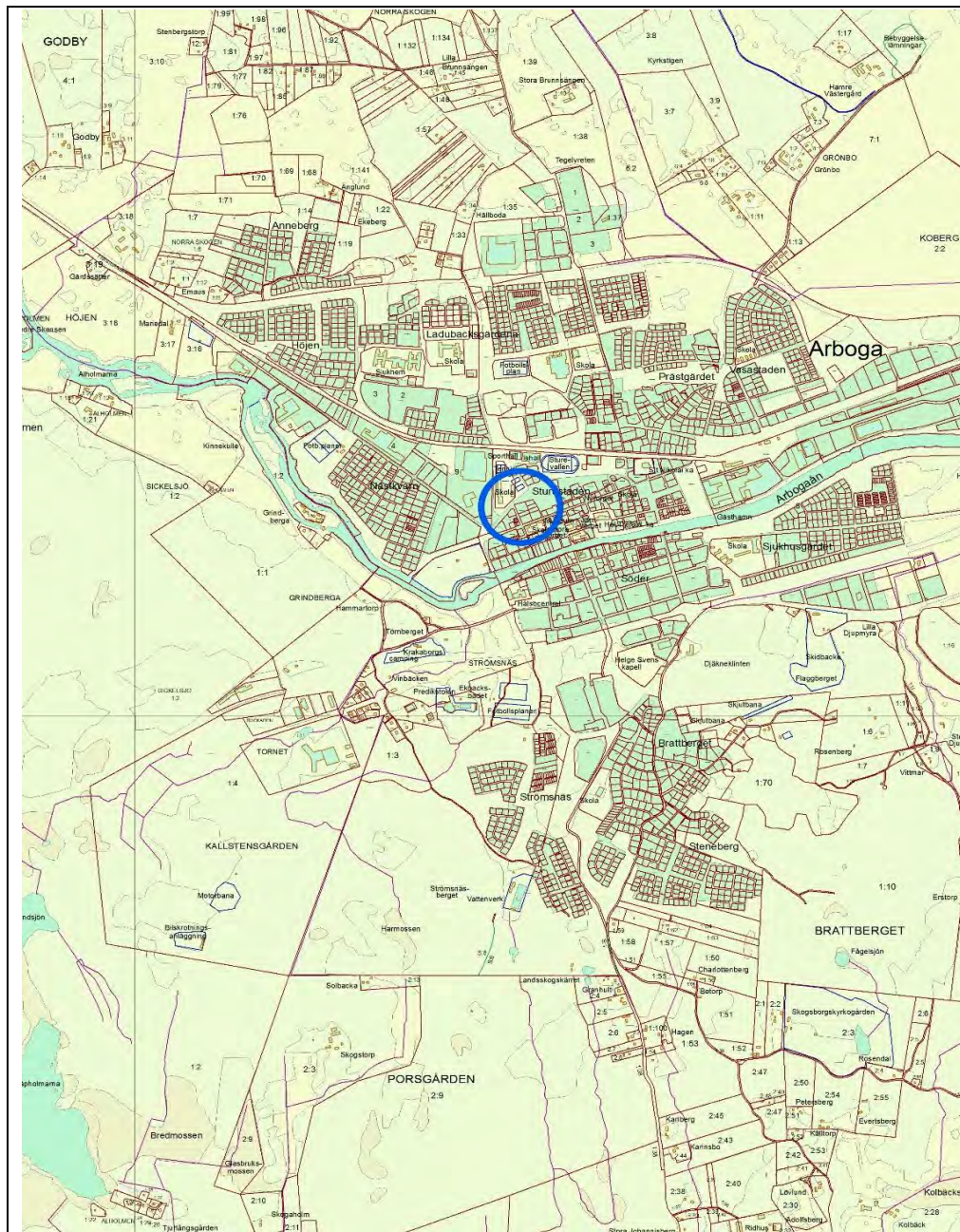
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN:978-91-7453-362-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2014.

Innehåll

Innehåll.....	3
Sammanfattning.....	4
Inledning.....	4
Bakgrund.....	4
Syfte och målsättning.....	4
Topografi och fornlämningsmiljö.....	5
Genomförande och metod.....	5
Undersökningsresultat.....	5
Tolkning och utvärdering.....	7
Kart- och arkivmaterial.....	8
Litteratur.....	8
Tekniska och administrativa uppgifter.....	8
BILAGOR.....	9
Bilaga 1. Schakttabell.....	9



Figur 1. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur fastighetskartan. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

I samband med installation av bergvärme i kvarteret Guldsmeden, Arboga har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en antikvarisk arkeologisk kontroll. Den antikvariska kontrollen bestod i efterbesiktning av redan grävda schakt som uppgick till en yta av ca 20 m².

Kulturlagren inom tomten uppvisade inga spår efter bebyggelse utan bedöms vara rester av odlingslager.

Inledning

Med anledning av installation av bergvärme i kvarteret Guldsmeden inom fornlämningsområdet för Arboga stad genomfördes på länsstyrelsen i Västmanlands län begäran en antikvarisk schaktkontroll inom Odd Fellows-husets tomt den 5 juni 2014. Kvarteret är beläget i den medeltida stadskärnans norra utkant och vid de tidigare undersökningar som skett i närområdet har dateringar från 1500-talet och framåt kunnat påvisas.

Bakgrund

Arboga är en stad med relativt lågt exploateringsstryck vilket avspeglas i det arkeologiska källmaterialets begränsade omfattning. I det aktuella kvarteret och inom dess närområde har endast ett fåtal mindre undersökningar skett. I kvarterets sydöstra del utfördes 1975 en undersökning fördelad på tre schakt. Schakt 1 påvisade förekomst av 0,7-0,8 m tjocka kulturlager. I schakt 2 påträffades en brunn och i schakt 3 en tegelkällare. Lämningarna daterades till tidigast omkring år 1500 – sen medeltid (SR 36. Gustafsson, J-H. 1984).

Källare i kvarteret Giktringen noterades i samband med inventering (SR38)

Vid en undersökning från 1981 i kvarteret Jakob Petrés nordöstra del påträffades kulturlager, risbädd och ett träflislager. Längre österut längs med Nygatan i kv. Barnhuset framkom rester efter en gårdsbebyggelse som kunde dateras till 1400-talet (Svensson, K. 1981) Söder om Nygatan i kv. Harneskmakaren undersöktes bebyggelselämningar vars datering kunde dras tillbaka till 1200-talet (Anund, J 1995)

Syfte och målsättning

Den antikvariska kontrollens övergripande syfte och målsättning var att skydda fornlämningen från skada men att samtidigt klargöra fornlämningens bevarandegrad och om det inom angivet område fanns bevarade kulturlager. Om kulturlager påträffades skulle dessa tolkas och värderas utifrån sitt kunskapsvärde. Den antikvariska kontrollen skulle även syfta till att klargöra:

- fornlämningens utbredning och tjocklek och förekomst av anläggningar inom schaktet
- eventuella kulturlager och anläggningar karaktär, mängd och bevarandegrad
- att preliminärt datera och tolka fornlämningen

Utifrån förutsättningarna för arbetsföretaget och fornlämningens kunskapspotential gjorde länsstyrelsen bedömningen att en låg ambitionsnivå var tillräcklig vad gäller insatserna i fält.

Topografi och fornlämningsmiljö

Området för undersökningen ligger i norra utkanten av vad som bedöms tillhöra det medeltida Arboga. Den viktigaste kommunikationsleden för staden bör ha varit Arbogaån och stadens ursprungliga eller äldsta delar har sannolikt legat på norra sidan om ån. Argument för detta är skriftligt källmaterial som visar att bl.a. S:t Olofs kyrka och franciskanerklostret legat här. Utifrån den tidigare nämnda arkeologiska undersökningar i Kv. Harneskmakaren kan Arbogas äldsta historia dras tillbaka till 1200-talet vilket stämmer väl överens med bildandet av franciskaner konventet från 1285. Grundandet av konventet utgör således ett av stadens äldsta kända urbaniseringskriterier. Platsen för S:t Olofs kyrka är än så länge okänd och kyrkan nämns endast vid ett tillfälle år 1297 som tillhörande Västerås stift.

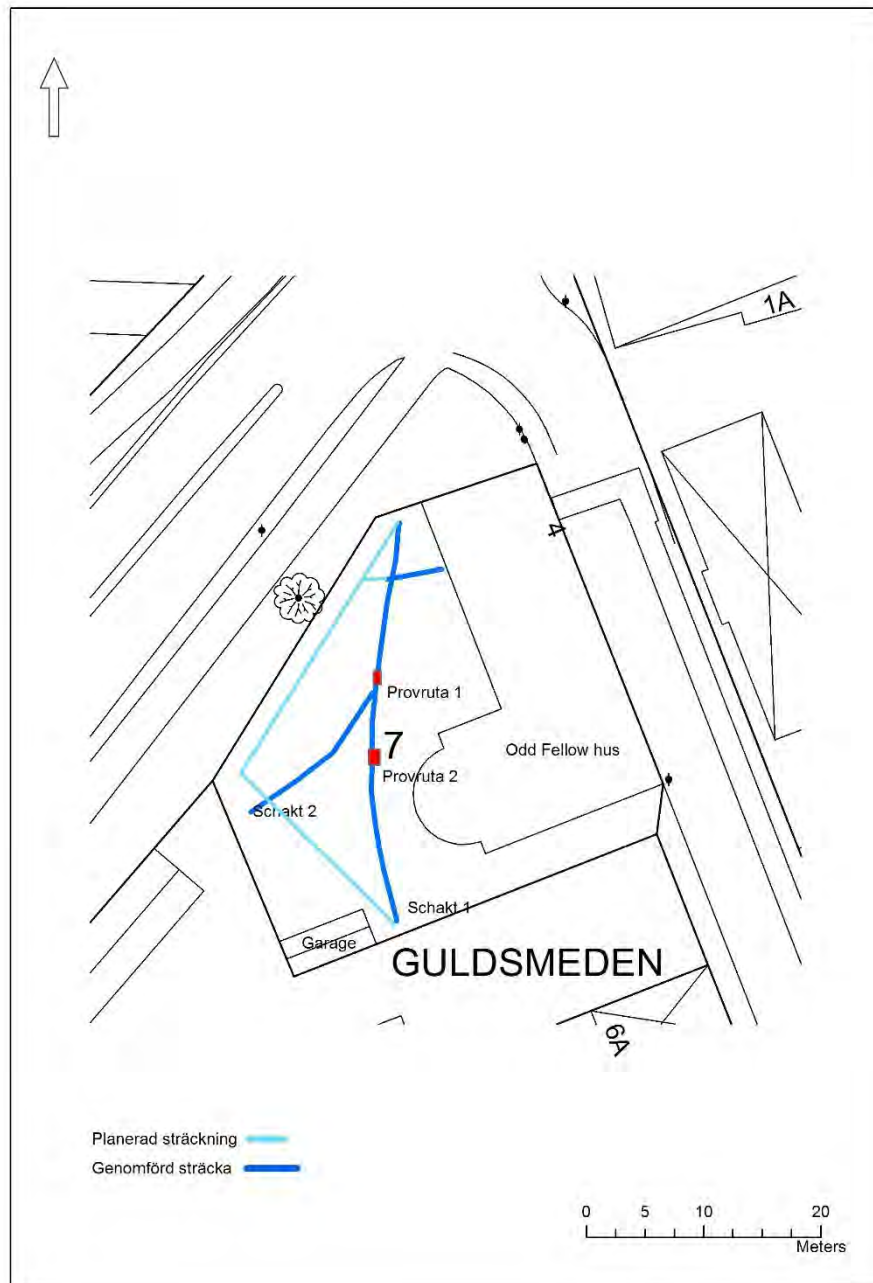
Genomförande och metod

Vid schaktkontrollen var schakten redan uppgrävda av entreprenören till en bredd av ca 0,5 m och ett djup av 0,7-0,8 m. Vilket i praktiken innebar att schakten och schaktväggarna för bergvärmeanläggningen till Odd Fellow huset besiktigades efter avslutad grävning. Förutom den okulära besiktningen grävdes även två provgropar om ca 0,25 m² för att bedöma lagrets djup i förhållande till orörd nivå. Schaktet fotograferades och beskrevs men sektionsritning uppfördes inte då den inte skulle komma att tillföra något som inte kunde återges i text. Schakten lades igen av entreprenören efter att arbetet med bergvärmeinstallationen avslutats.

Undersökningsresultat

Inne på tomten hade ett Y-format schakt tagits upp till en bredd av 0,5 m och med ett djup av 0,5-0,8 m. Schaktet avvek något från den ursprungliga planen. Delschakt 1, s:a delen: Översta 0,3 m utgjordes av modern raseringslagret, dvs. 1800- 1900 tal. Mot botten av raseringslagret längs med den SV schaktkanten fanns en ca 3 m lång nivå av krossat taktegel som inte återfanns på motsatta sidan av schaktet. Därunder framkom ett lager som bedöms vara någon form av utfyllnadslager alternativt ett odlingslager. Lagret var ett homogent, ca 0,3 m tjockt humuslager dvs. bestod i huvudsak av nedbrutet organiskt material med tegel och keramik jämt fördelat inom sig. Norra delen av schaktet utgjordes av växthorisont 0,1- 0,15 m tjock och därunder samma humösa kulturlager till en tjocklek av ca 0,5 m. Totalt var schaktet ca 35 m och löpte från norr till söder. I de två provgroparna fortsatte lagret ytterligare ca 0,2 m och därunder vidtog orörd blålera, i söder mot garaget, där lagren var något tunnare, var leran framtagen vid schaktningen.

Delschakt 2: Utgjordes av en ca 0,1-0,15 m tjock vegetationsnivå och var i den här delen ca 0,5 m djupt. Under vegetationsnivån framkom samma lager som i del 1. I båda schakten påträffades fynd av liknande karaktär såsom tegel, keramik av yngre rödgods samt kritpipor. Förekomsten av fyndmaterialet noterades men sparades inte eftersom lagret bedöms vara omrört. Utifrån fyndens spridning i kombination med kulturlagrets sammansättning bedöms dessa vara rester av odlingslager. Material för ^{14}C -analys insamlades inte då de stratigrafiska förhållandena inte bedömdes vara tillräckligt bra för detta



Figur 2. Schaktplan inom kv Guldsmeden 7. Utdrag ur grundkartan Arboga stad. Skala 1:400.

Tolkning och utvärdering

Utifrån resultaten av schaktkontrollen dras slutsatsen att det inom tomten till Odd Fellow huset tidigare endast har förekommit odling. Inom det upptagna schaktet fanns inget som tydde på någon form av annan aktivitet, t.ex. i form av tomtgränser eller bebyggelse lämningar. Under det moderna raseringslagret och vegetationsnivån påträffades ett homogent brunt ca 0,5 m djupt humöst lager med fynd i form av tegelkross, kritpipor samt enstaka keramikfragment. Fynden var relativt få och föreföll utifrån hur det såg ut i schaktväggen vara jämt spridda i lagret som bedömdes vara omrört. Utifrån fynden dateras lagret till 1600 – 1800-tal. Fyndens spridning i lagret i kombination med dess humösa karaktär talar för sannolikheten att det rör sig om någon form av odlingslager. Sammanfattningsvis kan konstateras att den antikvariska kontrollen bidrog till att stärka bilden av att den norra delen av Arbogas medeltida stadskärna begränsas av vad som idag är Centrumleden.



Figur 3. Delschakt 1. Odd Fellows-husets gårdsplan med öppna schakt för bergvärme (foto från norr I. Harrysson)

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Schaktplan. Grundkarta Arboga kommun. Skala 1:400

Stadsarkeologiskt register (SR):

36. Gustavsson, J-H 1984, RAÄ, UV.

38. Uppgiftslämnare okänd.

Litteratur

Anund, J. 1995. *Medeltida bebyggelse och reglering i Arboga. En stadsarkeologisk undersökning i kvarteret Harneskmakaren 1991*. Rapport Riksantikvarieämbetet UV Uppsala 1995:28

Järpe, A. 1976. *Arboga, Medeltidsstaden 2*. Rapport Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer. Stockholm.

Granlund, P (red) 2000. *Arboga Stadskärna. En bebyggelsehistorisk återblick och ett förhållnings sätt till stadskärnans karaktärsdrag*. Arboga.

Svensson, K. 1981. Kv. Barnhuset – en pusselbit i utforskandet av Arbogas historia. *Arboga minne*. Arboga

Tekniska och administrativa uppgifter

KM projekt nr: 14029
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum: 431-1281-14, 2014-04-16
Undersökningsperiod: 2014-06-05

Exploateringsyta: 20 m²
Personal: Ingela Harrysson
Belägenhet: Odd Fellow-huset, Kv. Guldsmeden 7, Arboga stadsförsamling, Arboga kommun, Västmanland län, Västmanland

Ekonomisk karta: 10G 7a
Koordinatsystem: SWEREF 99TM
Koordinater: X 6584275 Y 547397
Höjdsystem: -
Manuell

Inmätningmetod:
Dokumentationshandlingar: 1 plan, 3 foton förvaras i VLMS arkiv.
Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Marksdrag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
1	Humöst odlingslager N-S	35	0,4-0,7	15		Nej	Tegel, yngre rödgods, kritpipa Ej sparad	Lera
2	Humöst odlingslager SV-NÖ	7	0,4-0,5	5		Nej	Tegel, yngre rödgods, kritpipa Ej Sparad	Lera

